

בית המקדש – יקרבו. [ומשמע דאע"ג דאין בידינו מפני האויבים המעכבים, לא מקרי בשביל זה 'דחוי', דאל"כ לוקמא ברייתא 'עד שלא נבנה' – עד שלא הרשום לבנות. ואפשר דלישנא לא משמע הכי]. וכל שכן לרב דבעלי חיים נדחין, אלא זמן הזה שאין ראוי להקרבה, אין איסור הטלת מום. ולפי זה לדידן אין איסור הטלת מום בבכור מן התורה אפילו לר' מאיר, וכל שכן לדידן דקיימא לן כר' שמעון דמותר להטיל מום בבכור בעל-מום אף בזמן המקדש, וכל שכן תם בזמן הזה. ולפי זה הדין גותן דספק בכור בזמן הזה מותר להטיל בו מום כדין ספק דרבנן לקולא. ובפתחי תשובה (שיג) הביא בשם החתם-סופר לאסור כיון דהאיסור משום שנראה כמטיל מום בקדשים, א"כ גם בספק כן, כיון דנהיגין בו עד עכשו איסור. וזה תמוה, דכל איסורי דרבנן הם משמרת לדאורייתא ומכל מקום ספיקם לקולא, והאי 'נראה כמטיל מום' היינו טעם לגזרת חכמים, אבל לא חמיר זה משאר איסורי דרבנן. עד כאן מלשון החזו"א.

ואולם כמה אחרונים כתבו להוכיח מהגמרא (לה:): ומן הפוסקים (י"ד שיד, י שטו שיה) שאסור להטיל מום בספק בזמן הזה (ע' בשו"ת רעק"א סד; אחיעזר לד, ה; חדושים ובאורים ה, יב). והטעם לכך, כיון שבספק בכור יש גם נידון דאורייתא – לענין איסור גיזה ועבודה, לכך אינו נידון כשאר ספקא דרבנן. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ב קעו) כתב להצדיק הוראת החת"ס, והוכיח מהגמרא ומהפוסקים (הנ"ל) שאסור להטיל מום בספק בכור בזה"ז הגם שהוא איסור דרבנן. וסיים: 'וזה ברור ופשוט להלכה'. [עוד יש להעיר שכמה אחרונים סוברים בדעת הרמב"ם שאיסור הטלת מום בזמן הזה בבכור – מן התורה הוא (ע' הל' איסורי מוצח א, ז). וכן נקט להלכה בשו"ת אבני נזר י"ד תב, ז-ט. ואולם בשו"ת נודע ביהודה (תנינא י"ד קצב) סמך על דעת רש"י ותוס' ורא"ש לענין מעשה. וראה באריכות בשו"ת אחיעזר ח"ב לג; שו"ת פרי יצחק ח"א לט (ו) – תלה דין זה בענין 'דחוי', ודלא כד' החזו"א הנ"ל; וזכר יצחק ח"א נג-נד וח"ב מה, ז; אבנ"ז י"ד תיב. וע"ע במובא ביוסף דעת גטין מד:].

על הכנסת בכור לכיפה בזמן הזה – ע' ביוסף דעת ע"ז יג.

'מחמץ אחר מחמץ'. נתבאר במנחות נו.

בענין מעשה חזור אחר אותו מעשה, שישנן הלכות שנתרבו לחייב באופן זה, ויש שפטור – ע' הסבר הדבר בספר בית ישי (כת; קכו); האם גדר האיסור הוא הפעולה או התוצאה. וע"ע בספר חדושים ובאורים בכורות ה, יא.

דף לד

'מנין שלא יביא דבילה ובצק ויניחנה על האוון כדי שיבא כלב ויאכלנה'. יש שהוכיחו מכאן שפגם בחלק החיצוני של האוון – מום הוא, שהרי אינו בהווה שהכלב ייכנס בפיו אל תוך האוון (ע' במובא להלן לז).

'ורבי אליעזר, הא נמי ראויה היא שמא יבוא אליה ויטהרנה'. נראה לבאר הטעם, אעפ"י שהתרומה בפועל אינה ראויה לאכילה, וזהו איסור צדדי שמוטל עלינו להחמיר בספקות, אבל התרומה מצד עצמה אפשר שראויה לאכילה (עפ"י שיערי ישר א, יב).

נראה לפי"ז שגם אם ידוע שהספק לא יתברר לעולם, כגון בערב שבת שאין אליהו בא בו (עירובין מג), ואם תישאר התרומה

עוד יום תתקלקל, ובסוג ספק שאין אפשרות בעולם לבררו – אעפ"כ לר"א אסור לטמאה, שאין הדבר תלוי בבירור הספק בפועל, אלא באפשרות התאורטית שהיא טהורה.

ומיושבת בזה קושית הגרא"ו (בקובץ שעורים פסחים טו), הלא יש בדבר 'ספק ספקא'; שמא לא יבוא אליהו היום ואפילו יבוא שמא לא יטהרנה – כי עיקר הענין שדין שימור נקבע לפי מצב התרומה האמתי, אם היא טמאה או טהורה, ולא לפי ההנהגה המעשית עם התרומה.

והנה משמע בתוס' בפסחים שאם החבית נמצאת ברשות היחיד באופן שספקו טמא, מותר לשרוף התלויה עם הטמאה. והקשה השפת-אמת מה בכך שספקו טמא הלא שמא יבא אליהו ויטהרנה. אך לפי האמור נחא כי באמת אין החשש שמא יבוא כעת בפועל לטהר, אם משום ספק-ספקא כנ"ל או מטעם אחר, אלא רק משום שיש צד אמיתי שהוא טהור כעת, אבל בספק ברה"י עשאתו תורה כודאי ואינו נידון כלל כספק.

'יש אם למקרא / למסורת'. ע' בהרחבת ענין זה ביוסף דעת בסנהדרין ד.
על הביטויים 'אם למקרא'; 'פירש טליתו עליה' – ע' במובא בקדושין יח.

כתב הרמ"ה ז"ל (יד רמה סנהדרין ג): 'ומאי טעמא קרו לה לכתובה 'מסורת' בדבר המסור למיעוט בני אדם ולא לזולתם – משום דמקרא מיגרס גריס בפומא דרובא דאינשי ולא שייך למקרייה מסורת אבל כתיבה דלא ידיעה אלא לסיפרי דמסיר להו מלא וחסר, קרי לה 'מסורת'.'

(ע"ב) 'בעי רב פפא: יטהר תנן או ויטהר תנן, למאי נפקא מינה לחתן... אי אמרת יטהר תנן מקמייתא טהר ליה, לבתרייתא נטרין ליה ז' ימי משתה...' יש לשאול: גם אם 'יטהר' תנן, מאין פסוקה ההנהגה שנטהר משעת לידת הנגע עוד בטרם טימאו הכהן, שמא רק משעה שנולד ונטמא [ולשון 'לכשילוד' מתפרש כשנולד לו נגע שהכהן פסק עליו טומאה].

ולוא דמסתפינא אמינא שר' אליעזר אינו מטהר אלא כשנולד נגע אחר במקום הבהרת, כי רק אז הנגע החדש מחליט את ביטול הנגע הראשון שנקצץ – ומפני כן תלוי הדבר בלידת הנגע במציאות, ולא בטומאת הכהן.

וכן יש להוכיח לכאורה מדברי התוספתא (המובאת בר"ש ור"מ נגעים ז,ה): אמר ר' יהודה, לא נחלקו ר"א וחכמים על שקצצה וקיצץ עמה בשר חי שאין לזה טהרה עולמית, ועל שקצצה ושייר הימנה כל שהוא – אם פרח בכולו הרי הוא טהור. ופשטות הלשון משמע שגם ר"א מודה שלא נטהר בנגע אחר. וקשה, תינח בקצץ בשר חי, קנסוהו יותר (כמו שפרש הר"ש שם), אלא שייר מקצת מן הנגע, מדוע לא נטהר בנגע אחר, מי גרע מקוצץ הנגע כולו? – אלא משמע שטעמו של ר"א משום ביטול הנגע הקודם, ולכן אם שייר משהו, אין הנגע האחר מבטל את שארית הנגע הקודם – כן היה נראה לפרש התוספתא. ואולם החזו"א (נגעים ח,ה-ו) פירש שודאי לר"א מועיל נגע חדש גם כששייר כל דהו מן הנגע, וכונת התוספתא 'לא נחלקו' – לענין פריחה בכולו בלבד.

'ניטייבה או נדיירה – לא תזרע למוצאי שביעית'. 'נדיירה' פרש"י על ידי דיר בהמות שהביא לשם כדי לזבלה (וכ"פ הרי"ד, והערוך ערך 'דר').

לכאורה נראה מכאן שמלאכה הנעשית על ידי 'גרמא' הריהי מלאכה חשובה לענין שביעית. שהרי כתב בנמוקי יוסף (מועד קטן יב.) שבשבת פעולה זו אינה 'מלאכה' דאוריתא אלא שאסור לעשותה מפני שנראה כמזבל [וצריך לדחוק לשיטתו בדברי הירושלמי (שבת ז,ב), שמא שאמרו שם שהיא תולדה של חורש – מדרבנן הוא]. ואף על פי כן לענין שביעית היא מכלל מלאכות האסורות מן הדין (הר צבי גטין מד. ובספר מנחת שלמה (ח"ב כו,ו) צידד שלדעת הירושלמי מדייר שדהו אסור מהתורה).

ואולם יש לומר שאעפ"י שאין איסור תורה בדבר, הרי זו מלאכה חשובה לקנוס כיון ששבח הזבל נמצא בפירות (כן כתב בחזו"א שביעית יט, טו. וע' גם מנחת שלמה ח"ב כד, א).

לבריה לא קנסו רבנן. ודוקא כגון שמת וירשו בנו או אחר, אבל המטיל מום ומכרו לאחר או נתנו במתנה – קנסו, שהרי יש לו תועלת והנאה במעשהו (מפרשים).
ואם שחטוהו בדיעבד, כתב הש"ך (שיג סק"ב) שהבשר מותר לאחרים, שהרי אין סיבה לקנסם (וע"ע תבואות שור טז; פרי מגדים (בש"ד צט); לבושי שרד הל' בכור; שו"ת אחיעזר ח"ב לג, ז).

דף לה

טימא טהרות ומת – לא קנסו בנו אחריו. מאי טעמא, היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק, קנסא דרבנן, לדידיה קנסו רבנן לבריה לא קנסו רבנן. דוקא כשלא עמד בדין, אבל עמד בדין וחויב – כבר נתחייבו נכסיו הלכך כשמת וירשו בנו – חייב לפרוע את החוב המוטל על הנכסים (עפ"י ש"ך חו"מ שפה. וע"ע בחדושים ובאורים ה, יג).

– לדעת הראשונים הסוברים (וכן האריך להוכיח הש"ך) ש'דינא דגרמי' אינו חיוב מדין תורה אלא מדרבנן משום קנס – נראה שהמחויב משום דינא דגרמי, לא יתחייב בנו אחריו וכדין היזק שאינו ניכר (כן כתב הרמב"ן בקונטרס דינא דגרמי לדעה זו; שו"ת מהר"ם ד"פ תס; שו"ת הרא"ש קא, א; מרדכי ב"ק פ"ה צ–צא; רמ"א חו"מ שפה, ב. וע"ע ש"ך שם ובסי' שפו; לח"מ חובל ומזיק ת, א).

מעשה בזכר של רחלים זקן ושערו מדולדל וראהו קסטור אחד ואמר מה טיבו של זה, אמרו לו: בכור הוא ואינו נשחט אלא אם כן היה בו מום. נטל פיגום וצרם אזנו, ובא מעשה לפני חכמים והתירו. נראה כמו שפרש"י שהקסדור לא עשה כן כדי להתירו כי לא סבר שיתירוהו על ידי הטלת מום מכוונת אלא ע"י מום שנפל מעצמו [שאם לא כן מדוע עד עתה בעליו לא הטילו בו מום. כן סובר הקסדור]. ואפשר שעשה כן כמעשה חידודין בעלמא, או סבר שיטיל בו מום והבעלים לא ידעו ויסברו שמעצמו נפל בו המום, ולזה נתכוין [ואינו נחשב 'לדעת' מאחר ולא חשב שפעולתו מתרת]. ואחר שראה שמתירין על ידו, כבר נתכוין להתיר, ולכך אסרו חכמים.

לפירוש זה כשהנכרי עושה כדי להתיר, הגם שעושה כן מעצמו וללא ידיעת ישראל – אסור, ואף על פי שאין כאן 'אמירה לנכרי' ואין שום חטא מצד הבעלים, אעפ"י כיון שהנכרי התכוין לטובת ישראל הרי הוא נחשב כעושה מרצונו וכאילו שלחו. וכן משמע מדברי הרמב"ם וכן פסק בשלחן ערוך, שכל שהנכרי התכוין להתיר – אסור.

[הרא"ש (בב"מ פ"ו ו) הביא להוכיח מכאן שבאיסורין דרבנן כגון הטלת מום בבכור בזמן הזה, אין התר אמירה לנכרי. ואולם באמת כאן אנו מחמירים יותר משאר איסורים ואוסרים אף שהנכרי עשה מעצמו שלא לדעת ישראל, כאמור] (עפ"י חדושים ובאורים ה, יג).

ואולם כמה ראשונים אין מפרשים כן; רבנו גרשום פרש: 'לדעתו' – לדעת הבעלים [ודלא כפרש"י ש'לדעתו' מתייחס לזה המטיל את המום]. 'שלא מדעתו' – שלא ציווהו הבעלים לעשות כן. ומדובר שהקסדור וכן התינוקות, הטילו מום בידיעת הבעלים ללא שמיחו בהם – הלכך אסור.

כתבו התוס': דוקא כשאחזו דם באופן שימות בלא הקזה, ואפילו אינו מת אלא שאין יכול להתרפא ממחלתו אם לא יעשה בו מום. אבל אם יכול להתרפאות בלא עשיית מום – אינו כבעל מום ואסור להטיל בו מום.

לדברי רבי שמעון מותר להקיז אפילו בעשיית מום, ואף לשחטו על מום זה (כן שנו בבביתא). וכן פסק שמואל.

א. ר"ש מתיר אפילו באופן שיכול להתרפאות ממחלתו ללא מום ואינו נידון כעת כבעל מום, אעפ"כ רשאי להקיז דם כאשר אינו מתכוין להטלת מום ואינו 'פסיק רישיה' – שדבר שאינו מתכוין מותר. ועוד התיר ר"ש (בבביתא) להקיז אפילו במתכוין למום, בזמן שא"א לו להתרפא בלא עשיית מום (עפ"י תוס').

ב. באופן שאין לו רפואה ללא מום, אפשר שלחכמים ור"ש אין איסור לשחטו מן התורה אלא מדרבנן, שהרי הוא בע"מ. אך יתכן שנידון כמום עובר ואסור מהתורה לשחוט עליו (עפ"י תוס').

דף לד

נא. א. המטיל מום בבכור בכוונה – האם יכול הוא או בנו לשחטו?

ב. בהרת שנקצצה – מה דין טהרתו של המצורע?

א. הצורם אוזן בבכור; לדברי רבי אליעזר לא ישחטנו עולמית, גם אם נולד בו מום אחר – קנס הוא כדי שלא יעשה כן. וחכמים אומרים: נולד לו מום אחר – ישחוט עליו, שאין לקנסו אלא על אותו מעשה, הטלת המום, כאילו לא עשה כלום.

א. הלכה כחכמים.

ב. התוס' צדדו לפי תירוץ אחד (עפ"י ספרי) שלר' אליעזר אסור מדין תורה לשחטו על אותו מום עד שיוולד מום אחר, משום 'לא תאכל כל תועבה'. ובתירוץ אחר כתבו שאסמכתא בעלמא היא. וכ"כ הר"ש במסכת נגעים. וכן נקט הרא"ש שאיסור אכילת בכור על מום שהטילוהו בכוונה – מדרבנן (וכ"כ בשו"ת מהרי"ל קג ועוד).

ודעת הרמב"ם (פסוה"מ יח, ה) שהאוכל כזית מקדשים שהוטל בהם מום בכוונה – לוקה משום 'לא תאכל כל תועבה'. יש אומרים בדעתו (עפ"י התו"כ) שדוקא בשאר קדשים אבל בבכור אין בו איסור תורה (ע' מהריט"א אות מג; קהלות יעקב כט. וע' גם בשו"ת פרי יצחק ח"א מ ד"ה שוב; חו"א כד, ד).

ג. נראה שהמטיל מום בבכור של אדם אחר, וכן ישראל שהטיל מום בבכור והרי אינו שלו אלא מיועד להינתן לכהן – לא קנס בזה ר' אליעזר שלא לשחטו עולמית, שאין לקנסו ולהפסיד את בעליו משום שאדם אחר עבר איסור. ואולם על מום זה שנעשה בו, אינו נשחט (עפ"י שו"ת פרי יצחק ח"א לט; חדושים ובאורים ה, ג).

ויש אומרים (ע' מהריט"א אות מג, ועוד) שאם ישראל הטיל מום בבכור של כהן – לא קנסו חכמים כלל, ויכול להישחט על אותו מום. ודוקא בגוי או בקטן אסרו כדלהלן, אבל בישראל גדול אין לגזור, שאין לחוש לעבריינים במזיד. ויש חולקים על דין זה, וכפי שהסיק לדינא בשו"ת פרי יצחק (שם), וכן נקט לעיקר בשו"ת אחיעזר (ח"ב לג, ז), וכן בספר חדושים ובאורים (ה, ג). ואולם בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א ר) משמע שנקט להלכה כמהריט"א להתיר כשישראל גדול הטיל בו מום, שאינו שלו, ולא קנסו אלא לכהן שהוא בעליו.

- ד. נראה שאם הטיל מום קבוע ואח"כ ריפאו [למש"כ התוס' שאינו נחשב מום עובר, הגם שעובר בידי אדם], ישוב נולד לו מום אחר – מודה ר"א שמותר (עפ"י שיעורי הגריש"א. ואולי אף בכגון שנולד בו מום שני ואח"כ ריפא את הראשון [ולפי"ז מצינו אפשרות שאדם מתיר בכור ע"י הסרת מום]. תוספת הרא"ד שם).
- ה. המטיל מום בבעל מום – קנסוהו חכמים כשאר מטיל מום (כ"כ הרע"ב). ואין הדבר ברור, כי אפשר שלחכמים הסוברים שאין איסור תורה במטיל מום בבע"מ, לא קנסו בדיעבד (ע' תוי"ט).
- ו. נראה שכל הטלת מום הנעשית באיסור, גם אם לא נתכוין להתיר, או שסבר שמותר הדבר – קונסים אותו (עפ"י חדושים ובאורים ה,יג).

מסקנת הסוגיא שהצורם אוזן בכור ומת – לא קנסו בנו אחריו, ויכול לשחטו על אותו המום. יש מדייקים מרש"י שרק לר' אליעזר לא קנסו בנו אחריו, אבל לדעת חכמים שאין כאן תוספת קנס אלא עשאוהו כאילו לא נפל בו מום – הוא הדין בבנו, לא הותר לשחוט על מום זה (עפ"י גליא מסכת; שיעורי הגריש"א שליט"א [ולכא"ו יש מקום בסברא לדייק להפך, שלחכמים שכונד הקנס אינו גדול, פשיטא דלא קנסו בנו, ורק לר"א נסתפקו אולי קנסו. הערת הר"ד ויור שליט"א]. ואולם מהריט"א כתב בדעת רש"י שאין חילוק בדבר וגם לחכמים לא קנסו את בנו, וכמו שפסק הרמב"ם וכן פסק בשו"ע).

ב. בהרת שנקצצה בלא כוונה – טהור.

קצצה במתכוין; רבי אליעזר אומר כשיולד לו נגע אחר יטהר, ועד אז קנסוהו חכמים שאינו טהור. ונסתפק רב פפא האם נטהר מיד כשיולד לו נגע אחר [ומבואר בגמרא שנטהר אפילו טרם שטימאהו הכהן מהנגע השני], או עד שייטהר מן הנגע האחר עדיין טומאת הראשון עליו. ונפקא מינה לחתן שנולד לו נגע אחר בימי המשתה, וכן ברגל לכל אדם – האם הוא טהור בינתים, שהרי ממתנינים לו ז' ימים לטמאו, אם לא. ועלה בתיקו'.

חכמים אומרים: הרי הוא בטומאתו אפילו לכשיולד נגע אחר ויטהר הימנו, אלא אם פרח לו נגע בכולו או שהיתה הבהרת (קודם קציצה. רש"י. והתוס' פרשו בע"א. וע' אג"מ טהרות (כרך א) כה) פחות מכגריס – שגם אם לא היה קוצץ, ודאי היה טהור.

- א. התוס' צדדו [לר"א, ונראה שה"ה לחכמים] שיכול לגלח ולמנות ימי ספורו כדי להטהר מן התורה, ואעפ"י שיישאר טמא מדרבנן ולא יוכל להכנס למקדש להביא כפרתו.
- ב. בתוספתא (מובאת בר"ש ובר"מ נגעים ז,ה) אמר ר' יהודה: לא נחלקו ר"א וחכמים אלא שקצצה בצמצום, אבל אם שייר מעט מן הבהרת, לכו"ע אם פרתה בכולו טהור. ואם חתך עמה מעט בשר חי – לכו"ע טמא עולמית. וכן פסק הרמב"ם (טומאת צרעת י,ג).
- ג. מדברי התוס' משמע שגם בקוצץ בימי הסגרו קנסוהו חכמים. [וצריך לחלק בין קוצץ בהרת לתולש סימני טומאה, ששם לא קנסוהו. עפ"י שפ"א; חו"א; שו"ת דובב מישרים ח"א קג,ג, ע"ש]. ובשפת אמת צדד לומר שגם הקוצץ בהרתו לפני שטימאהו הכהן – קנסוהו חכמים, שהרי גם באופן זה עבר בלאו דאורייתא (כמ"ש בספרי ובתוספתא, וכ"פ הרמב"ם הל' טומאת צרעת י). ואולם כתב שבתוס' משמע שלא קנסוהו באופן זה, כי הקנס היה רק שלא ייטהר בשל קציצה זו, אך כל עוד לא נטמא מעולם – לא קנסו. 'וצריך עיון'. וכן צדד בדבר בחזו"א (נגעים ה,ז).